

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

**ДЕМІР ГЪОКХАН**

УДК 303.094.4: 316.32: 314.74

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ  
ГЛОБАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ:  
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата філософських наук

Житомир – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

**Науковий керівник :** доктор філософських наук, професор,  
**Козловець Микола Адамович,**  
Житомирський державний університет  
імені Івана Франка МОН України,  
професор кафедри філософії.

**Офіційні опоненти :** доктор філософських наук, професор  
**Глотов Борис Борисович,**  
Дніпропетровський регіональний інститут  
державного управління Національної Академії  
державного управління при Президентові України  
професор кафедри філософії, соціології  
державного управління;

кандидат філософських наук  
**Саракун Лариса Петрівна,**  
Національний університет харчових технологій,  
доцент кафедри гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться 6 листопада 2018 року о 13<sup>00</sup> на засіданні спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 38.

Автореферат розісланий 5 жовтня 2018 року.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Горохова

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** Одним із визначальних чинників суспільних перетворень і розвитку регіонів світу, що проявився у другій половині ХХ – початку ХХІ ст., постала глобальна міграція, яка останнім часом набула масового характеру і фактично почала виходити за межі реальних можливостей її контролю з боку національних держав. Набуваючи яскраво вираженого етносоціального і етнополітичного характеру, глобальні міграційні процеси спричинили вихід суспільних та мікросоціальних відносин за межі національно-державних утворень, інтенсифікували зміни в етнонаціональному бутті людей, призвели до зменшення рівня гомогенності корінних націй. Як наслідок, світове співтовариство сьогодні перебуває в стані активізації процесів конструювання, зміни та реактуалізації ідентичностей, насамперед національної. Будучи складним, багатосистемним, поліфункціональним феноменом, національна ідентичність сьогодні змінюється як на рівні держав, так і на індивідуальному.

В умовах стрімких глобальних міграційних потоків, формування мультикультурного соціального простору страх втратити культуру, мову, самобутність, унікальність характерний практично для всіх народів; він проявляється і на рівні держав, які відстоюють свої національно-державні інтереси, національну ідентичність. Міграційні процеси змінюють й особистісні характеристики тих, хто змушений переселятися на інші території, а також вносять корективи в життя місцевих соціумів, що нерідко супроводжується протидією з їхнього боку, протестами окремих етнічних і соціальних спільнот у різних регіонах і країнах. Особливо гострою проблемою, яка виникає в процесі потоків міграцій-переміщень, є адаптація та ідентифікація мігрантів за умов міжцивілізаційного характеру переміщень.

Сучасні міграційні потоки впливають на особистісні відносини, міжнародні, національно-державні та регіональні процеси. На ідейному підґрунті глобальних міграційних процесів формуються політичні рухи й партії, ідеологічні комплекси та платформи, програми діяльності міжнародних організацій, національних урядів і місцевих органів самоврядування, тому постала нагальна потреба в осмисленні цього явища.

У вирі світових міграційних потоків перебуває й Туреччина, у якій спостерігається зовнішня і внутрішня міграція, еміграція та імміграція, тимчасова трудова й етнічна, як на законних підставах, так і нелегальна. Зазначені процеси зумовлюють політичні, соціальні, економічні, соціокультурні, демографічні, релігійні та інші зміни у турецькому суспільстві.

Теоретичні засади вивчення феномену національної ідентичності закладено в працях Б. Андерсона, Е. Балібара, З. Баумана, У. Бека, Р. Брюейкера, І. Валлерстайна, Ю. Габермаса, С. Гантінгтона, Е. Гелнера, Е. Гофмана, Е. Гідденса, Р. Дарендорфа, Е. Еріксона, А. Етціоні, М. Кастельса, Т. Лукмана, Н. Паніна, К. Помяна, Е. Райтнера, К. Рамфорда, П. Рікера, Р. Робертсона, Е. Сміта, Ч. Тейлора, Е. Хобсбаумана, К. Хюбнера, В. Хьосле та інших учених, в яких знайшли висвітлення різні експлікації феномену національної ідентичності за умов цивілізаційних зрушень та соціокультурної динаміки в добу глобалізації.

Аналіз проблем національної ідентифікації у контексті міграційних процесів і мультикультуралізму здійснено у працях С. Бенхабіб, М. Гібернау, У. Кимліка, В. Кімлічка, Ч. Кукатаса, В. Малахова, Б. Пареха, Л. Приса, Т. Сарраціна, Г. Тернборна, Е. Чомера, Ч. Тейлора, М. Уолцера, Т. Файста, А. Янга та інших.

Помітний внесок в осмислення проблематики національної ідентичності, міграційних процесів та ідентифікаційних практик у добу глобалізації зробили й українські вчені, зокрема Л. Губерський, В. Воронкова, Т. Воропай, Б. Глотов, Я. Грицак, В. Євтух, А. Киридон, М. Козловець, Н. Костенко, В. Кремень, І. Кресіна, В. Крисаченко, В. Лях, Л. Нагорна, М. Обушний, С. Оксамитна, Н. Пелагеша, І. Передборська, А. Ручка, І. Прибиткова, Т. Рудницька, М. Рябчук, Л. Саракун, П. Сауха, В. Степаненко, М. Степико, В. Ткаченко, М. Тур, Н. Черниш, М. Шульга, Г. Яворська.

Крім того, у дисертаційній роботі широко залучені результати наукових напрацювань й турецьких дослідників, передусім Х. Гюлердже, С. Ердогана, Е. Ерсанілі, Я. Калафата, Ю. Кочака, Р. Купмаса, А. Муаммера, М. Оздеміра, В. Озкана, Е. Терзі, Г. Хусейна, Т. Четіна, Я. Шона, К. Язара.

Утім, незважаючи на значний доробок, вплив глобальних міграційних процесів на формування національної ідентичності поки що не став предметом ґрунтовного соціально-філософського аналізу. Динамічний характер міграційних потоків сьогодення потребує постійного моніторингу тих змін, які відбуваються у механізмах та стратегіях національної ідентифікації.

Отже, актуальність досліджуваної проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість послугували підставою для визначення мети, предмета і завдань дисертаційної роботи.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано в межах наукової програми кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка "Випробування людського буття : класичний і посткласичний дискурс" (НДР № 0111U000154).

**Метою** дисертаційної роботи є соціально-філософський аналіз національної ідентичності в контексті міграційних процесів у добу глобалізації.

Відповідно до мети визначено такі дослідницькі **завдання**:

- окреслити теоретико-методологічні засади дослідження феномену національної ідентичності;
- дослідити сутність національної ідентичності в сучасному філософському дискурсі;
- охарактеризувати чинники та механізми формування національної ідентичності в умовах глобальних міграційних процесів;
- проаналізувати особливості адаптації та ідентифікації мігрантів у західноєвропейських країнах;
- окреслити моделі та форми ідентифікаційних практик мігрантів у полікультурному суспільстві;
- розкрити смисли постмодерних пошуків національної ідентичності в умовах полікультурності турецького суспільства;
- дослідити етнокультурну ідентичність турецьких мігрантів у контексті сучасних європейських реалій.

**Об'єкт дослідження** – феномен національної ідентичності в добу глобалізації.

**Предмет** – особливості формування національної ідентичності в умовах сучасних міграційних процесів.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що у дисертаційній роботі здійснено комплексний соціально-філософський аналіз чинників та механізмів формування національної ідентичності у контексті глобальних міграційних процесів, проаналізовано ідентифікаційні практики мігрантів в умовах європейської соціокультурної реальності.

Отримані результати конкретизуються у таких теоретичних положеннях, які виносяться на захист:

***Уперше:***

– обґрунтовано, що глобальні міграційні процеси зумовили виникнення транснаціонального соціального простору, посилили поліетнізацію, поліконфесіоналізацію та мультикультурізацію соціуму, відтак впливають на онтологічні засади національної ідентичності, розмивають її традиційні джерела, механізми формування якої набувають значної пластичності й поліваріативності. Національна ідентичність з необхідністю набуває ознак динамічності, незавершеності, контекстуальності, дедалі більше поступається ідентичностям субнаціональним, культурним і релігійним;

– доведено, що міграційні процеси формують у мігрантів мультилокальну транснаціональність, а їхня ідентичність перебуває в процесі становлення, переструктуризації, виникають нові й втрачають соціальний простір і час старі ідентифікаційні комплекси. Загалом маємо справу з позбавленою чітких цілей і цінностей дифузною ідентичністю, основні засади якої значною мірою носять еkleктичний, мозаїчний характер. Ідентичність мігрантів постає як конгломерат ностальгічної попередньої ідентифікації, соціальної, регіональної, локальної, етнокультурної, релігійної ідентичностей;

– на основі звернення до культурно-історичного дискурсу розкрито вектори й суперечності формування національної ідентичності турецького суспільства у контексті міграційних процесів та ідеології неотюркізму з урахуванням соціально-економічного та демографічного розвитку регіонів; охарактеризовано вплив ісламу на сучасні ідентифікаційні практики. Встановлено залежність розвитку національної ідентичності турків від співвідношення різних культурних традицій і цінностей, збереження національної самобутності в контексті посилення міграційних процесів, співвідношення національної єдності і мультикультуралізму, розбіжностей між глобальним і локальним в умовах глобалізації.

***Отримали подальший розвиток:***

– положення про те, що ідентифікаційні механізми мультикультуралізму містять не тільки внутрішній конфлікт, зумовлений бінарною опозицією усвідомлених та неусвідомлених мігрантами мотивів діяльності, а й призводять до формування особливих моделей інтеграції іммігрантів: геттоїзації, асиміляції і полікультурності. Мультикультурна міграційна політика у багатьох європейських державах призвела до формування закритих етнонаціональних

груп, представники яких практично не інтегруються в європейський соціокультурний простір. Ситуація, що виникає між новими етнокультурними групами та національною більшістю є не просто конфліктом "більшості" та "меншини", а соціальним протистоянням етнічної спільноти, яка конституює себе на примордіальних засадах, суспільству, що існує на ліберальних принципах і піддається впливу індивідуалізму. На основі дослідження імміграційної політики західноєвропейських країн, політики натуралізації та політики у царинах освіти й культури, зазначено, що подвійне громадянство надає законності подвійним лояльностям та ідентичностям, що призводить до розриву зв'язку між громадянством і нацією, втрати національною ідентичністю своєї визначеності та винятковості. Розвиток міграційних процесів ставить під питання традиційні моделі адаптації – мультикультуралізм та асиміляцію і засвідчує нагальну потребу вироблення ефективної стратегії інтеграції іммігрантів за умови збереження культурної і національної ідентичності європейців;

– розуміння основних підходів до проблем соціальної та етнокультурної інтеграції іммігрантських спільнот в європейських країнах, осмислення проблеми "чужий/інший" у контексті мультикультурного середовища, а також форм вилучення Іншого в приймаючих соціумах. Констатовано, що залучення мігрантів як Іншого відбувається передусім тоді, коли їх соціальні, політичні, культурні потреби забезпечено і вони мають змогу діяти в комунікативному просторі спільно з представниками більшості. Водночас рівність етнічних груп з автохтонним населенням у всіх сферах життя, право на культурний і конфесійний вибір не повинні суперечити принципам демократії, рівності прав, свободи і толерантності. Аргументовано, що мультикультурну орієнтацію на суспільство та співіснування різних етносів і культур доцільно доповнити установкою на їх взаємодію, взаємовплив та взаємозбагачення;

– аналіз особливостей адаптації та ідентифікації мігрантів і біженців з мусульманських країн в європейських суспільствах, їх впливу на настрої автохтонного населення. Доведено, що коли європейське суспільство зіштовхнулося з цілісною ієрархічністю і релігійною ідентичністю ортодоксальної мусульманської умми, воно почало втрачати власну соціокультурну ідентичність, насамперед національну. Зазначено, що міграційна криза, відсутність єдиної міграційної політики в Європі і в світі загалом посилюють антиміграційні настрої, прояви ксенофобії і расизму.

***Уточнено:***

– соціально-філософську інтерпретацію національної ідентичності як складного феномену, що поєднує політичні, соціальні, психологічні, етнічні, культурологічні та історичні аспекти, котрі означають зв'язки солідарності між членами національних спільнот, об'єднаних єдиною територією, мовою, культурою, пам'яттю, міфами та традиціями;

– теоретичні положення про визначальну роль феномену нації у становленні національної ідентичності, що є особливою соціальною спільнотою, у якій розгортається уся палітра зв'язків індивіда з суспільством; зазначено, що саме національна держава продовжує залишатися її несучою конструкцією. Національна ж ідентифікація мігрантів з певною соціальною

спільнотою реалізується насамперед через інтеріоризацію норм, уявлень, цінностей, зразків поведінки, власної культури, які конкурують з національними традиціями.

**Методи дослідження.** Багатоаспектність, внутрішня суперечливість і мінливість феномену національної ідентичності зумовили методологічний плюралізм, застосування різноманітних методів і принципів. Використання методологічної стратегії, яка синтезує на засадах взаємодоповнення історико-філософський, діалектичний, феноменологічний і системний підходи, забезпечило осмислення сутності, структури й типології національної ідентичності, сприяло розкриттю її гносеологічного статусу і широкого спектру теоретико-методологічних модифікацій. Історико-філософський підхід уможливив комплексне дослідження національної ідентичності у контексті європейської філософської традиції, дозволив охарактеризувати геоісторичну динаміку міграційних процесів у глобалізованому світі. Структурно-функціональний підхід сприяв осмисленню структурних компонентів феноменів нації, національної ідентичності і міграції. Базовими принципами методології роботи є принципи об'єктивності, історизму, єдності теорії і практики, історичного та логічного, структурного та генетичного підходів.

Для дослідження основних моделей міграційної політики країн ЄС та інших країн світу застосовувався порівняльний метод. Метод статистичного аналізу використовувався для визначення масштабів міграції, окреслення регіонів, країн з найбільшими міграційними потоками. Біографічний метод дав змогу вивчити динаміку самоідентифікації мігрантів, уявлення про "іншого", про відносини між "меншістю" і "більшістю". У дисертації використано й метод бінарної опозиції "ми" – "вони". Важливу роль відіграв і метод деконструкції як основи аналізу робіт провідних дослідників ідентичності та включення смислів останньої у процес структурного осмислення сучасних глобальних міграційних процесів з акцентуванням на потребі залучення елементів такої мисленнєвої стратегії у вимірі трансформації національної ідентичності.

У дисертації використано також теоретико-методологічні напрацювання соціогуманітарних наук, зокрема соціології, політології, глобалістики, географії, демографії, психології, що дозволило охарактеризувати трансцендентальні засади національної ідентичності й свідомості та їх іманентні структури як такі, котрі уможливають конституювання смислових векторів локальності й глобальності та їх продуктивного синтезу.

**Теоретичне значення дисертації** полягає в актуалізації та соціально-філософській концептуалізації національної ідентичності в умовах глобальних міграційних процесів. Дослідження поглиблює розуміння національної ідентичності, розкриває функціональні можливості самоідентифікації мігрантів у глобалізованому світі.

**Практичне значення** дисертаційної роботи полягає в тому, що основні її положення, ідеї та узагальнення можуть бути використані у сфері діяльності державних органів і громадських організацій для розробки заходів внутрішньої та зовнішньої міграційної політики щодо адаптації мігрантів, визначення їх ідентичності, а також у навчальному процесі: під час викладання курсів із

соціальної філософії, глобалістики, соціальної психології, демографії, політології, етнології, соціології, теорії та історії міжнародних відносин, спеціальних курсів з соціології міграції, геополітики, міграціології; при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, енциклопедичних та довідникових видань.

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійною авторською науковою працею. Висновки, узагальнення й положення новизни сформульовані здобувачем на основі результатів, отриманих у процесі дослідження.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення, ідеї та висновки дисертаційної роботи обговорено на методологічних семінарах і засіданнях кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка, висвітлено в доповідях на низці міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: V Всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих науковців "Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі" (Житомир, 2013); Міжнародній науковій конференції "Десяті юридичні читання. Юридична освіта і наука в Україні: традиції та новації" (Київ, 2014); Міжнародній науковій конференції "США у трансформаціях сучасного світу: геополітичний вимір" (Київ, 2014); Міжнародній науковій конференції "Дні науки філософського факультету – 2014" (Київ, 2014); VII давньоруських історико-філософських читаннях "Філософські ідеї в культурі Київської Русі" (Житомир, 2014); Міжнародній науковій конференції "Україна-Ватикан: християнство в контексті його включення в різноманіття сфер суспільного життя" (Київ, 2014); Міжнародній науковій конференції "Дні науки філософського факультету – 2015" (Київ, 2015); VIII Міжнародній науковій конференції "Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур" (Острог, 2015); III всеукраїнській науковій конференції "Філософія як культурна політика сучасності" (Острог, 2015); Всеукраїнській конференції з міжнародною участю "Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи" (Житомир, 2015); Міжнародній теоретичній конференції "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності" (Житомир, 2015); Міжнародній конференції "Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі" (Житомир, 2015); Міжнародній науковій конференції "Діалог цивілізацій: виклики XXI ст." (Київ, 2016); Міжнародній науковій конференції "Дні науки філософського факультету – 2016" (Київ, 2016).

**Публікації.** Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 публікаціях: 6 статтях, з яких 4 надруковано у фахових виданнях України, 1 – у науковому закордонному періодичному виданні, 1 – в монографії та 6 тезах доповідей, опублікованих у матеріалах міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій.

**Структура й обсяг дисертації.** Дисертація містить вступ, три розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел та літератури (319 найменувань). Зміст роботи викладено на 186 сторінках основного тексту.



## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *Вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, проаналізовано ступінь наукової розробленості проблеми, сформульовано мету та дослідницькі завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено дані про апробацію отриманих результатів і структуру дисертації.

Перший розділ *"Теоретико-методологічні засади дослідження національної ідентичності"* присвячено соціально-філософському аналізу феномена ідентичності, визначенню його змістовних вимірів і типів, обґрунтуванню методологічних основ та перспективних напрямів дослідження національної ідентичності.

У підрозділі 1.1. *"Національна ідентичність як об'єкт соціально-філософського аналізу"* на основі узагальнення результатів досліджень в межах соціально-психологічних, соціологічних, етнологічних й політико-філософських підходів окреслено смисловий континуум концептів "ідентичність" та "ідентифікація", які є родовими щодо понять "етнічна ідентичність", "національна ідентичність", "культурна ідентичність" та ін. Ґрунтуючись на етимології поняття "ідентичність" (від лат. *identicus* – однаковий, тотожний), аргументовано, що ідентичність є результатом ідентифікації (релігійної, етнічної, національної, цивілізаційної та ін.), а розвиток ідентичності полягає насамперед у синтезі ідентифікацій. Як феномен свідомості ідентичність фіксує ототожнення соціального суб'єкта з певною спільнотою, що відбувається на основі засвоєння притаманних їй традицій, цінностей, соціальних установок і ролей. Констатовано, що ідентичність передбачає одночасно і тотожність, і відмінність.

Здійснено теоретичне осмислення феноменів нації і національної ідентичності як складних конструктів, з'ясовано особливості їх тлумачення у наукових парадигмах примордіалізму, есенціалізму та конструктивізму. Національна ідентичність визначається як індивідуальне й колективне відчуття належності до національної спільноти, ототожнення з її символами, цінностями, культурою, історією, територією, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами; усвідомлення національною спільнотою власних специфічних рис, розуміння її членами своїх цілей, ідеалів, потреб. Відповідно, національна ідентифікація є процесом, у якому національні спільноти розпізнають себе і конструюють свою свідомість на основі сукупності атрибутів (історії й географії, релігії і культури, мови та історичної пам'яті тощо), співвідносять себе з іншими національними утвореннями. Національна ідентичність володіє потужною як консолідуючою, так і диференціюючою силою.

Аргументовано, що національна ідентичність не є константною, вона постійно "перевизначається" відповідно до інституційних та соціокультурних змін. Різноманітність способів досягнення і маніфестації національної ідентичності істотно ускладнює механізм її формування. Доведено, що в сучасному полікультурному суспільстві на зміну жорстко детермінованим моделям національної ідентичності, приходять принцип варіативності, вибору,

конструювання ідентичності. Постмодерні ідентифікації розглядаються як можливість людини укорінитися в динамічному глобалізованому світі.

У підрозділі 1.2. *"Методологія дослідження національної ідентичності"* зазначено, що соціально-філософське осмислення сутності, трансформації і механізмів формування національної ідентичності у контексті глобальних міграційних процесів потребує міждисциплінарного підходу, в межах якого виникає можливість врахування всього комплексу соціокультурних, економічних, політичних, етнічних і психологічних факторів. Констатовано, що труднощі з визначенням національної ідентичності виникають не тільки через багатозначність понять нація та ідентичність, а й через те, що в різних царинах гуманітаристики та суспільних наук останні мають різні дефініції.

Діалектичний метод дав змогу розкрити суперечливу природу і форми прояву ідентичності, їх взаємодії та взаємопереходи, дослідити взаємозв'язок соціального й індивідуального, національного і космополітичного, класифікувати нові форми ідентифікації мігрантів. Історичний метод передбачав розкриття генези феноменів ідентичності та глобальної міграції, з'ясування сутності національної ідентичності як конкретно-історичної форми інституційного буття соціуму. Феноменологічний метод відкривав можливості осягнення сутності національної ідентичності як складного соціокультурного феномену, а ідентифікації – як динамічного процесу. Структурно-функціональний аналіз дозволив концептуалізувати національну ідентичність і глобальну міграцію, розглянути компонентну та рівневу структури ідентичності в їх єдності, класифікувати нові форми ідентифікації мігрантів.

Системний підхід передбачав розгляд національної ідентичності як складного соціокультурного феномена та його компонентів в їх взаємозв'язку і взаємодії. Метод синтезу концепцій примордіалізму, есенціалізму та конструктивізму дозволив з'ясувати сутність новітніх дослідницьких підходів до трактування понять нація і національна ідентичність. Застосування біографічного методу дає змогу вивчити динаміку етнічної самоідентифікації мігрантів, уявлення про "іншого", відносини між "меншістю" і "більшістю".

Зазначено, що при поясненні суті проблеми глобальної міграції та її впливу на формування національної ідентичності слід відштовхуватись від принципу соціокультурного детермінізму, що дає можливість глибше зрозуміти сутність міграції населення як способу відтворення соціальної дійсності; відтворити притаманний добі глобалізації соціокультурний контекст міграційних процесів; охарактеризувати ідентифікаційні практики мігрантів в полікультурному середовищі. Застосування методу наукового абстрагування дозволило виділити сутнісні форми міграції, з'ясувати особливості нинішнього етапу розвитку міграції у світі загалом і в Туреччині зокрема.

У другому розділі *"Національна ідентичність в умовах глобальних міграційних процесів"* розглянуто феномен національної ідентичності на тлі розгортання глобальних міграційних процесів, проблему збереження національної самобутності в умовах мультикультуралізму західноєвропейських суспільств.

У підрозділі 2.1. *"Сучасні міграційні процеси та їх вплив на національну ідентичність"* досліджено міграцію як соціальний феномен, розкрито її

сутнісні характеристики; природу і причини міграційних рухів; особливості та відмінні риси сучасних форм міграції. Обґрунтовано, що глобальні міграційні процеси, зумовлюючи зростання соціокультурного й етноконфесійного розмаїття суспільств, створюють принципово новий контекст формування національної ідентичності як населення приймаючих країн, так і мігрантів. Внаслідок міграційних потоків зменшується рівень гомогенності та компліментарності титульних націй, розмивається їх цілісність, національні суспільства фрагментуються на відносно замкнені етнокультурні утворення, відтак істотно змінюються структура та зміст національної ідентичності.

Висока концентрація частки некорінного населення негативно позначається на соціальних стосунках, культурі, національній ідентичності і політиці країн, в які спрямований вектор міграції. Зазначено, що розширення "імміграційної експансії" призвело до становлення суспільств з культурним й етнічним розмаїттям, зумовило зростання регіональних й етнонаціональних рухів, які поряд з політичними гаслами активно формують етнотерміновані регіональні та локальні ідентичності. Внаслідок цього європейські національні спільноти піддаються руйнівному впливу як зсередини, так і ззовні. Ідея нації, яка базувалась на певній культурній й етнокультурній гомогенності, а також спільній ідентичності її членів поступово усвідомлюється населенням західноєвропейських країн як етнічно і культурно гетерогенне утворення, окремі групи населення якого мають свою ідентичність, що перетворює колись цілісну національну ідентичність в ієрархію ідентичностей. Одночасно формуються ідентичності спротиву, які намагаються протиставити уніфікаційним тенденціям новітній націоналізм, локалізм, етнічний та культурний сепаратизм.

Доведено, що національно-культурний простір сучасного суспільства є результатом символічної руйнації ознак локальної ідентичності, а національно-культурні спільноти набувають дедалі більше екстериторіальних ознак, на зміну внутрішній гомогенності приходять етнокультурна гетерогенність. Багато символів національної ідентичності формуються поза межами традиційної культури. Етнокультурні, конфесійні спільноти, пропагуючи через демасифіковані мас-медіа свою політику, прагнуть до створення розмаїття культурних ідеологій та сприяють активній політизації етно-культурних ідентичностей, що підриває процеси консолідації націй, посилює мультинаціоналізм у суспільстві, внутрішньоетнічні та міжетнічні суперечності, протистояння локальних соціумів. Наголошено, що національна ідентичність перебуває в кризі, оскільки соціально-структурні та етнічні відмінності перешкоджають загальнонаціональному об'єднанню та ідентифікації людей з певною політичною системою.

Констатовано, що політика мультикультуралізму, яка проводиться у країнах Західної Європи щодо викорінення дискримінації національних та етнічних меншин не приносить бажаних результатів. Вона не стільки сприяє інтеграції суспільства, скільки створює міжкультурні, міжетнічні бар'єри, поглиблює процес фрагментації націй на окремі етнічні та культурні утворення. Обґрунтовано, що більш перспективним було б доповнення мультикультурної

орієнтації на сусідство та співіснування різних етносів і культур установкою на їх взаємодію, взаємовплив і взаємозбагачення. Зазначений підхід передбачає не тільки врахування інтересів і прав нових національних меншин, а й рівність різних етнічних груп з автохтонним населенням у всіх сферах життя і необмежене право на культурний і конфесійний вибір. Разом із тим, повага до культурного розмаїття, оскільки всі культури мають певні цінні компоненти, не означає безумовної підтримки тих традицій і цінностей, які суперечать принципам ліберального демократичного суспільства.

У підрозділі 2.2. *"Національна ідентифікація мігрантів у контексті європейських реалій"* зазначено, що міграція символізує перехід до нового, невідомого і підводить мігранта до необхідності самоідентифікації. Проблема ідентифікації ставить перед ним питання співвіднесення себе з певною групою, організацією, територією, державою, етносом, а, значить, і питання етнічної, національної, релігійної, культурної ідентифікації. З різних причин ці варіанти ідентифікації можуть не збігатися.

Реконструкція змісту феномена національної ідентичності та його включення у вимір структурного осмислення міграційних процесів сприяли ґрунтовнішому дослідженню специфіки сучасних мультикультурних суспільств та виявленню основних джерел формування ідентичностей мігрантів. Наявність іммігрантської спільноти спонукає до порівняння та виявлення відмінностей між культурами, зумовлює зміни в національному самовизначенні. Розвиваючи й підтримуючи сімейні, економічні, соціальні, релігійні та політичні відносини з країною свого походження, мігранти виробляють нові взаємозалежності й конституують спільноти, особливим чином пов'язані з державами їх перебування й територіями проживання. Трансмігранти живуть одночасно в декількох соціокультурних світах і включені в більш ніж одне суспільство, що створює підставу інваріантності, багатоманітності проектів ідентичності. Зазначено, що як наслідок Європейський Союз втрачає власну цілісність, у цивілізаційному відношенні стає соціокультурним простором, наповненим опозиціями культур і цінностей, зіткненням інтересів й ідентичностей.

Багатоаспектність соціального, політичного, етичного, культурно-антропологічного та гендерного вимірів ідентичності мігранта розкривається через різні форми його належності (соціальної, політичної, культурної, гендерної) та забезпечення соціальних, політичних, громадянських, культурних потреб мігранта. Зазначено, що на відміну від попередніх хвиль еміграції, сучасні мігранти часто не намагаються повномасштабно інтегруватися в суспільство, оволодіти мовою країни перебування, прийняти усталені в ній традиції, звичаї, спосіб життя, культуру. Зазвичай, емігрантські общини віддають перевагу етнічній, релігійній, мовній, культурній ідентичності порівняно з національною, що нерідко призводить до локалізації культур окремих етнічних чи релігійних груп мігрантів.

У цьому ж підрозділі проаналізовано державну імміграційну політику країн ЄС, політику натуралізації та політику в царинах освіти й культури, а також рух за подвійне громадянство. Розглядаючи громадянство як істотну ланку зв'язку ідентичності людини з ідентичністю нації, доведено, що подвійне

громадянство надає законності подвійним лояльностям та ідентичностям, а це призводить до розриву зв'язку між громадянством і нацією, втрати національною ідентичністю своєї визначеності та винятковості.

Досліджено також проблему адаптації та ідентифікації мігрантів і біженців з мусульманських країн в європейських суспільствах, проаналізовано вплив міграції на настрої автохтонного населення. Констатовано, спосіб життя мігрантів-мусульман нерідко приводить у конфлікт з тими формами духовності та життєдіяльності, які постали й утверджуються в суспільствах постмодерну, що нерідко призводить до сплесків етнічної нетерпимості, неприйняття інших, окрім титульної, релігій або конфесій, міжрегіональних конфліктів економічного, мовного і навіть історичного характеру. Констатовано, що міграційна криза, відсутність єдиної міграційної політики в Європі і в світі загалом посилюють антиміграційні настрої, популяризують тезу, що мігранти – це "чужі" і терористи; останнє дає можливість право-популістським силам і рухам спрямовувати ксенофобію, яка притаманна частині населення європейських країн, у бік мігрантів і біженців, а їх присутність використовують для розпалювання ворожнечі відносно "чужих" і проявів расизму.

У підрозділі 2.3. *"Політика визнання "Іншого" та ідентифікаційні практики мігрантів у полікультурному суспільстві"* здійснено аналіз понять мігрант, Інший, Чужий, маргінал і демаркація відмінностей між ними, розкрито особливості творення мігрантами своєї ідентичності та напрями впливу Іншого на її становлення. Стверджується, що в сучасному світі маркером ідентифікації мігранта як Іншого чи Чужого є не тільки його расова, релігійна чи національно-культурна належність, а й вибір системи цінностей, котрі він сповідує.

На основі аксіологічного підходу охарактеризовано принципи побудови мігрантом своєї ідентичності в соціокультурному просторі полікультурного суспільства, а також форми вилучення Іншого й можливі способи його інтеграції в соціум. Аргументовано, що залучення мігранта як Іншого, який визначає свою ідентичність через національну, культурно-етнічну, релігійну, расову, гендерну належність відбувається тоді, коли його соціальні, політичні, культурні потреби забезпечено і він має змогу діяти в комунікативному просторі спільно з представниками більшості. У мігрантських групах зміцнюються зв'язки, інтеграція і солідарність, єднання навколо символів, цінностей, норм і взірців поведінки, які з них випливають.

Зазначено, що відношення свої – інші – чужі може змінюватися через механізми інтеграції (приспосовування до інших), асиміляції (часткове або повне заперечення власних цінностей і традицій), сегрегації (спроба поєднання характерних для двох середовищ цінностей при збереженні їх відмінностей), уходу (створення альтернативного світу), а також особистісної маргіналізації. Визначено чинники, котрі зумовлюють маргіналізацію особи.

У контексті мультикультурності сучасних суспільств проаналізовано дві асиметричні настанови у ставленні до Іншого: толерантність і мову ворожнечі (*hate speech*), відмінність і подібність їхньої природи. Окреслено умови, за яких можна реалізувати принцип толерантності: з одного боку, спільноти іммігрантів повинні прийняти базові західні цінності, які дадуть їм змогу функціонувати у

спільному публічному просторі, а з другого, – іммігрантам мають надати можливість дотримуватися власних культурно-релігійних традицій, не закріплюючи за ними "низького" соціокультурного статусу.

Проаналізовано принцип толерантності у контексті "політики визнання" як необхідної умови пошуку основ для порозуміння і згоди між індивідами і групами меншин у сучасних мультикультурних суспільствах. Тут же осмислюються проблеми громадянської байдужості через інтерпретацію її як "відторгнення Іншого", що унеможлиблює формування суспільної солідарності.

Третій розділ **"Вплив сучасних міграційних процесів на ідентичність турецької нації"** присвячено осмисленню ідентифікаційних практик громадян Туреччини в умовах глобальної міграції, аналізу процесів ідентифікації турецьких мігрантів у західноєвропейських країнах.

У підрозділі 3.1. *"Постмодерні пошуки національної ідентичності в умовах полікультурності турецького суспільства"* досліджено вплив сучасних міграційних процесів на стан суспільних відносин, особливості міграційної політики та політики ідентичності в турецькому суспільстві. Визначено, що основними рисами турецької міграції, загальними механізмами функціонування міграційних процесів та особливості їх відтворення в турецькому суспільстві є: тимчасовість, нерегульованість статусу, транснаціональність; тенденція до змін географії країн призначення і складу мігрантів за освітньо-професійним рівнем, способами заробітків, тривалістю виїзду, культурно-конфесійних зв'язків.

Зазначено, що вплив міграції на демографічну та соціально-економічну ситуацію в Туреччині має здебільшого негативний характер: створює серйозні проблеми в сфері розміщення трудових ресурсів та їх підготовки, посилює стратифікацію, ослаблює родинні зв'язки, сприяє поглибленню демографічної кризи. Водночас міграційні процеси, які розгортаються в Туреччині, несуть у собі серйозні ризики для формування і збереження національної ідентичності, істотно змінюють її структуру і внутрішній зміст. Серед них: проблеми співвіднесення різних культурних традицій і цінностей, збереження національної самобутності в умовах посилення міграційних процесів, національна єдність і мультикультуралізм, суперечності між глобальним і локальним та ін. Охарактеризовано зростаючий вплив ісламу на ідентифікаційні практики громадян Туреччини.

Констатовано, що пріоритетними засадничими принципами міграційної політики в Туреччині мають стати: визначення стратегії розвитку держави з метою формування національної свідомості та сприяння самоідентифікації турецьких громадян на користь толерантного ставлення до представників інших націй, поваги до прав людини та ненасильство; вдосконалення правової бази у сфері міграції та забезпечення прав і соціальних гарантій як турецьких, так й іноземних громадян; перегляд регіональної політики з урахуванням соціально-економічного та демографічного розвитку регіонів, розробка та впровадження програм інтеграції мігрантів, створення структур, які б протидіяли ксенофобії, расизму та етнічній дискримінації.

У підрозділі 3.2. *"Етнокультурна ідентифікація турецьких мігрантів у сучасному європейському соціокультурному просторі"* охарактеризовано причини міграції турків, яким відповідають моделі привабливості-відштовхування, а спосіб

проживання – етногрупування. Зазначено, що турецькі мігранти, підтримуючи засади своєї культури, поєднують як турецькі, так і західноєвропейські цінності. Відбувається асиміляція переважно культурна, а не структурна.

Соціологічні дослідження засвідчують, що основними чинниками, які впливають на етнокультурну ідентифікацію турецьких мігрантів, є тривалість перебування за кордоном, міра асоційованості з рідною країною та рівень інтеграції у спільноту-реципієнта. Чим вищою є згуртованість спільноти-реципієнта, тим важче йдуть процеси інтеграції з обох боків. Чим більший досвід має приймаюча сторона в полікультурному спілкуванні, тим нижчий ризик конфліктів. Ставлення місцевого населення до прибулих формується залежно від іміджу мігрантів і рівня їхньої "іншості". Відсутність особистих контактів і досвіду спілкування населення регіону та мігрантів у поєднанні з низьким соціальним статусом і можливою нелегальною зайнятістю останніх призводить до зведення між ними бар'єрів і стереотипізації образу чужоземця-варвара у місцевого населення. Неприязний прийом з боку автохтонів значно впливає на зниження можливості адаптації мігрантів.

Виявлено, що турецькі мігранти навіть після багатьох років життя в Європі не повністю інтегровані в західноєвропейські суспільства, вони зіштовхуються з багатьма проблемами. Основними з них є безробіття, недоброчливе ставлення до них корінних жителів, їх культура і традиції не схвалюються суспільством, вони нерідко стають жертвами ксенофобії. І найважливіше: мігранти не отримують якісної освіти, що насамперед й зумовлює вищезазначені проблеми.

У контексті адаптації у західноєвропейське суспільство мігрантів-мусульман звернено увагу на ісламофобію – комплекс негативних стереотипних уявлень із послабленим когнітивним компонентом і підсиленою афективною складовою. Як різновид ксенофобії ісламофобія виникає у масовій свідомості під впливом бінарної опозиції "свій / чужий", що спричиняє полярні оцінки власної та зовнішньої етнорелігійних груп. Спектр суспільних реакцій, викликаних ісламофобією, коливається від страху перед ісламізацією суспільства, проявів неприхованої агресії до критики й зневажливого ставлення до мусульман-мігрантів у мас-медіа та повсякденному спілкуванні та зчеплення таких смислообразів, як "іслам і тероризм", "іслам і насильство", "іслам і війна", які є досить поширеними у медіаполітичній сфері.

## **ВИСНОВКИ**

Проведений соціально-філософський аналіз національної ідентичності у контексті глобальних міграційних процесів дозволив зробити такі узагальнення та висновки, що відображають сутнісний зміст концепції дисертанта:

Національна ідентичність є складним соціальним феноменом, дослідження якого синтезує політичні, етнічні, соціальні, психологічні, культурологічні, релігійні та інші аспекти. На підставі існуючих теоретико-методологічних підходів національну ідентичність визначено як співвіднесеність, ототожнення індивіда, соціальної спільноти з нацією, її символами, цінностями, культурою, традиціями, історією, територією,

державними та правовими інституціями, котра розкривається через такі субстанціональні смисли, як національна свідомість, національні почуття, національний характер, ментальність, національна ідея та ін. Як синкретичне явище, вона акумулює в собі інші форми та види ідентичностей, постає процесом формулювання основних компонентів національного буття, породжує відчуття стійкості й безперервності "ми" в історичному, геополітичному просторі й часі. Національна ідентичність ґрунтується на відношенні "ми" – "вони", а її дискурс містить у собі як елементи ототожнення, так і демаркації національних, етнічних, культурних, релігійних та інших ознак.

Для визначення національної ідентичності доцільно звернення до поняття нації, адже національна тожсамість значною мірою організована за принципом громадянства в національних державах, їх політичної та соціальної згуртованості. Концептуальний аналіз наукових дискусій засвідчив, що традиційні підходи до вивчення нації (примордіалізм, есенціалізм, конструктивізм та інші) не відображають всієї складності цього феномену. Насамперед це пов'язано з невизначеністю, нестійкістю сучасного соціокультурного простору, суперечливістю і різноспрямованістю тенденцій розвитку глобалізованого світу (національна єдність і мультикультуралізм, глобалізація і локалізація, міжнародна міграція населення та ін.).

Сучасні міграційні процеси, які за своїм змістом та масовістю суттєво відрізняються від аналогічних процесів у минулому, створюють принципово новий контекст формування національної ідентичності. Традиційно спільнотою, членом якої відчував себе індивід, соціальним простором, в якому розгорталися його зв'язки з суспільством, були нація, країна, держава. В умовах глобальних міграційних потоків, міжконтинентального і міжцивілізаційного характеру переміщень життя мігрантів набуває мультилокальну транснаціональність, що означає вихід людини за межі національно-державних спільнот.

Національна ідентичність, що вибудовується в межах глобальних міграційних мереж, характеризується динамізмом і нестабільністю, суперечливою внутрішньою структурою, космополітичними ідентифікаційними практиками. Відбувається зміцнення первісної ідентичності, тобто тих усталених стійких елементів культурних моделей, які зазвичай описуються як традиціоналістські (національна культура, релігійні цінності тощо). Ситуація ускладнюється й тим, що не існує не тільки єдиного алгоритму виникнення і функціонування емігрантських спільнот, а й тих норм, які існують, прийшли в рух і перестають "працювати" в умовах глобальних міграцій, що ускладнює проблему самоідентифікації мігрантів, напрацювання критеріїв та ознак національної ідентичності. Водночас контекстуальність не релятивує ядро ідентичності і "вибір" тієї чи іншої моделі ідентичності не абсолютно вільний, оскільки здійснюється в певному соціальному контексті, який задає не лише спектр альтернатив, а й вибір різноманітних соціальних ідентифікаційних практик.

Масовий характер сучасних міграційних потоків, інтенсифікація та розмаїття форм міграції ставлять нові виклики перед інтеграційною стратегією, прийнятою європейськими країнами. Політика мультикультуралізму, яка мала стати відповіддю національної держави на зміну етнодемографічної структури



населення, орієнтуючись на неприпустимість виключення особи з соціальних систем на культурній підставі, на сучасному етапі дозволяє лише створити передумови для успішного включення іммігранта в національну державу. Оскільки ідентичність є одним із онтологічних аспектів мультикультуралізму, то конфліктний потенціал імпліцитно закладений в основу функціонування будь-яких версій останнього. Ідентифікаційні механізми містять у собі внутрішній конфлікт, зумовлений бінарною опозицією усвідомлених та неусвідомлених мігрантами мотивів діяльності. Основними моделями інтеграції іммігрантів є: геттоїзація, асиміляція і полікультурність. Неспроможність "сходження" проблеми національної ідентичності на рівень її технологічного розуміння засвідчують й ідентифікаційні стратегії мігрантів, в яких виявляється не лише уніфікований, космополітичний характер ідентифікаційних практик, а й здатність мігрантів поєднувати нормативні вимоги соціуму з власними інтенціями у творенні "рефлексивного проекту Я", що є свідченням їх здатності адаптуватися до мультикультурного середовища, реалізувати принципи свободи і творчості у конструюванні власної ідентичності.

Інтеграція є процесом "вбудовування" мігрантів чи / або емігрантської спільноти в структуру суспільства, що приймає. Відношення свої – інші – чужі може перетворюватися шляхом механізмів інтеграції (приспосовування до інших), асиміляції (часткове або повне заперечення власних цінностей і традицій), сегрегації (спроба поєднання характерних для двох середовищ цінностей при збереженні їх відмінностей), уходу (створення альтернативного світу), а також особистісної маргіналізації. Маргіналом стає особа, що випадає з будь-яких форм соціальних, політичних, культурних зв'язків. Необхідною умовою пошуку основ для порозуміння і згоди між окремими індивідами і групами меншин у сучасних мультикультурних суспільствах у контексті "політики визнання" є принцип толерантності. У випадку байдужості чи ворожнечі інший перевтілюється в чужого. Відчуження передбачає конфронтацію і навіть ворожнечу і може призвести до маргіналізації, виключення чи навіть знищення. Громадянська байдужість через інтерпретацію її як "відторгнення Іншого" унеможливорює формування суспільної солідарності.

Наслідком глобальної міграції і, водночас об'єктивним чинником її подальшого розвитку у полікультурних суспільствах, є державна імміграційна політика західноєвропейських країн, політика натуралізації та політика в царинах освіти й культури, а також рух за подвійне громадянство. Нездатність національних держав адекватно реагувати на ситуацію у сфері міжнародної міграції сприяла розгортанню міграційної кризи, посиленню ксенофобії і мігрантофобії в суспільстві приймаючих країн. Провал політики мультикультуралізму в країнах Європи ще раз засвідчує, що суспільство є складною нелінійною за напрямком розвитку системою. Системоутворюючий характер у ньому має соціокультурна традиція, яка залишається основою національної ідентифікації. При цьому засадничий характер для збереження національної ідентичності має мова.

Міграційні процеси є важливим складником життя турецького суспільства, що впливають на формування ідентичності індивідів, стан

суспільних відносин та особистих взаємин турків. З часу проголошення турецької республіки міграційна політика відігравала вирішальну роль у процесі побудови нації та формуванні національної ідентичності. Міграційні потоки істотно змінюють структуру і зміст національної ідентичності, співвіднесення різних культурних традицій і цінностей, завдання збереження національної самобутності, національної єдності, породжують суперечності між глобальним і локальним тощо. Аналіз ключових проблем і суперечностей розвитку національної ідентичності турків в умовах сучасних міграційних процесів засвідчує зростаючий вплив ісламу на ідентифікаційні практики.

Пріоритетними засадничими принципами міграційної політики в Туреччині мають стати визначення стратегії розвитку держави з метою формування національної свідомості та сприяння самоідентифікації турецьких громадян на користь толерантного ставлення до представників інших націй, поваги до прав людини та ненасильства; вдосконалення правової бази у сфері міграції та забезпечення прав і соціальних гарантій як турецьких, так й іноземних громадян; перегляд регіональної політики з урахуванням соціально-економічного та демографічного розвитку регіонів, розробка та впровадження програм інтеграції мігрантів, створення структур, які б протидіяли ксенофобії, расизму та етнічній дискримінації.

Сьогодні об'єднана Європа намагається надати новий імпульс політиці відносно мусульманських громад, переглянути політику мультикультуралізму, яку сприймали дуже спрощено, виходячи з того, що мусульмани можуть і повинні зрештою стати французами, англійцями чи німцями ментально й розчинитися в їхній культурі та менталітеті. Але вони стійко зберігають свої традиції, менталітет, цінності, і це призвело до певної кризи в реалізації цієї політики. Тому нині лідери європейських країн активно шукають нові методи і форми взаємодії і відносин з мусульманським світом.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Статті у наукових фахових виданнях:**

1. Демір Г. Глобальні міграції та етнокультурна ідентичність турецьких мігрантів у контексті європейських реалій / Гьокхан Демір // Практична філософія. – 2015. – № 1 (55). – С. 21–28.
2. Демир Г. Глобализированный мир: культурное разнообразие, идентичность и диалог культур / Гёкхан Демир // Вестник Бурятского государственного университета. – Выпуск 14. Философия, социология, политология, культурология. – Улан-Удэ : Изд-во БГУ, 2015. – С. 112–116.
3. Демір Г. Сучасні тенденції розвитку світових міграційних процесів / Гьокхан Демір // Українська полоністика. Філософські науки. – 2015. – Випуск 15. – С. 19–35.
4. Демір Г. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі / Гьокхан Демір // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. – Випуск 1 (82). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 35–44.

5. Демір Г. Глобальні міграційні процеси: політика визнання «Іншого» і проблема адаптації мігрантів / Гьокхан Демір // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць / За ред. В. Г. Воронкової. – Випуск 66. – Запоріжжя, РВВ ЗДІА, 2016. – С. 170–182.

**Публікації в інших виданнях:**

6. Демір Г. Вплив міграції на національну ідентичність / Гьокхан Демір // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. Житомир, В-во ФОП Євенок О. О., 2014. – С. 145–149.

7. Демир Г. Права и реалии культурного разнообразия / Гьокхан Демир // Десяті юридичні читання «Юридична освіта і наука в Україні: традиції та новації : Матеріали Міжнародної наукової конференції, 15-16 травня 2014 р., м. Київ. – К., 2014. – С. 55–58.

8. Демір Г. Глобальні міграції і проблема ідентифікації мігрантів: турецький контекст / Гьокхан Демір // Україна – Туреччина: історія, політика, економіка, право, дипломатія, культура: Вид. друге, доповнене / В. І. Сергійчук, Н. О. Татаренко та ін. – К. : Укр. письменник, 2015. – С. 507–519.

9. Демир Г. Культурное разнообразие современного мира и культурная идентичность / Гьокхан Демир // "Дні науки філософського факультету – 2015", Міжн. наук. конф. (2015 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2015", 21–22 квіт. 2015 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2015. – Ч. 2. – С. 27–30.

10. Демір Г. Глобалізація та постмодерні пошуки національної ідентичності турків / Гьокхан Демір // Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи : Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 14-15 травня 2015 р. – Видання спільного наукового товариства Scientific Publisher Житомир-Вінниця. 2015. – С. 287–289.

11. Демір Г. Глобальні міграції і проблема толерантності / Гьокхан Демір // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: Міжнародна науково-теоретична конференція, 1–2 жовтня 2015 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П. Ю. Саух [та ін.]. – Житомир : Вид. Євенок О. О., 2015. – С. 228–230.

12. Демір Г. Глобальні міграції і проблеми культурної ідентифікації мігрантів / Гьокхан Демір // Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі : Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю, 23 листопада 2015 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П. Ю. Саух [та ін.]. – Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2015. – С. 142–146.

13. Демір Г. Глобальні міграційні процеси : ревізією по мультикультуралізму / Гьокхан Демір // "Дні науки філософського факультету – 2016", Міжн. наук. конф. (2016 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2016", 20-21 квіт. 2016 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2016. – Ч. 6. – С. 85–89.

## АНОТАЦІЯ

**Демір Гьокхан. Національна ідентичність у контексті глобальних міграційних процесів : соціально-філософський аналіз. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018.

У дисертації здійснено соціально-філософський аналіз впливу глобальних міграційних процесів на формування національної ідентичності та досліджено ідентифікаційні практики мігрантів в умовах транснаціонального соціокультурного простору.

Розкрито сутнісні характеристики і зміст понять "ідентичність", "національна ідентичність", узагальнено концептуальне бачення функціонального значення національної ідентичності та її нових конфігурацій у контексті глобальних міграційних процесів. Доведено, що глобальні міграційні процеси створюють принципово новий контекст формування національної ідентичності як населення країн, які приймають мігрантів, так й адаптації останніх. Внаслідок глобальних міграційних потоків на зміну жорстко детермінованим моделям національної ідентичності, характерним для попередніх історичних епох, приходять принцип варіативності, вибору, конструювання ідентичності, істотно змінюються структура та зміст національної тожсамості. Констатовано, що під впливом глобальної міграції у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. в західних країнах відбувся поворот від політики, спрямованої на формування національно-державної ідентичності, до політики культурної ідентичності, пов'язаної з процесом мультикультуризації.

На основі реконструкції змісту феномену національної ідентичності та його включення у вимір структурного осмислення міграційних процесів досліджено специфіку сучасних мультикультурних суспільств та виявлено основні джерела формування ідентичностей мігрантів. Обґрунтовано, що глобальні міграційні процеси формують у мігрантів мультилокальну транснаціональність, а їхня ідентичність характеризується динамізмом, нестабільністю, суперечливою внутрішньою структурою, будується на вільному виборі життя в тій чи іншій спільноті (етнонаціональній, конфесійній).

Охарактеризовано принципи побудови мігрантами своєї ідентичності в полікультурному суспільстві, форми вилучення Іншого й можливі способи їх інтеграції в соціум, вплив мусульманських емігрантських спільнот на західноєвропейські суспільства, а також інтеграційну й міграційну політику, що проводиться урядами країн-членів Євросоюзу щодо мігрантів і біженців.

Значну увагу в дисертації приділено дослідженню впливів міграційних процесів на стан суспільних взаємин та ідентифікаційні практики громадян Туреччини, а також аналізу причин, які змусили турецьких громадян покинути батьківщину та характеристиці процесів адаптації й асиміляції турецьких мігрантів у західноєвропейських суспільствах.

**Ключові слова:** міграція, глобальна міграція, мігранти, міграційна політика, ідентичність, національна ідентичність, ідентифікація, міграційна ідентичність, ідентичність мігранта, інтеграція, мультикультуралізм, Європейський Союз, турецьке суспільство.

## ANNOTATION

**Demir Gökhan. National identity in the context of global migration processes: socio-philosophical analysis. – Manuscript.**

Thesis for a candidate degree in Philosophy, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Zhytomyr, 2018.

The thesis provides a socio-philosophical analysis of the impact of global migration processes on the formation of national identity and identification practices of migrants in the context of a transnational socio-cultural space.

It reveals essential characteristics and structure of the concepts "identity", "national identity", it analyzes global migration as a social phenomenon, the nature of migration flows and their types, as well as multidimensionality of the modes of national identity functioning in the context of modern migration processes. Global migration, transforming demographic processes, primarily affects people's way of life, the ontological foundations of identity. It is proved that modern migration processes, causing the growth of sociocultural and ethno-confessional diversity of societies, create a fundamentally new context for the formation of national identity both of the population of host countries and of migrants. Due to migration flows, the level of homogeneity and complementarity of titular nations decreases, their identity is fragmented, the structure and content of national identity change significantly; the latter necessarily acquires the signs of multifacetedness, dynamism, incompleteness, contextuality. The rigidly deterministic models of national identity, characteristic of previous historical epochs, are replaced by the principle of variability, choice, and identity building.

It is justified that global migration processes form multinational transnationality within migrants, and their identity is characterized by dynamism, instability, contradictory internal structure, based on the free choice of life in a particular community (ethnonational, confessional). Possessing multiple identities, migrants prefer their own ethnic, religious, cultural and linguistic identification practices. Migration identity, reflecting the involvement in migration processes and resulting from migration, is embodied in practices such as mutual visits and communication with relatives / friends from the country of origin, communication with other migrants, membership in migrant organizations in recipient societies. It describes principles of identity construction by their migrants in a multicultural society, as well as the forms of seizure of the Other and possible ways of their integration into society. It is noted that the involvement of the Other, who determines his identity through ethnic, cultural, ethnic, religious, racial, gender identity, occurs

only when his social, political, cultural needs are assured and he has the opportunity to act in the communicative space together with the representatives of the majority.

The migration processes and sociocultural changes that have occurred over the past decades in United Europe, the policy of multiculturalism, the relationships of migrants and refugees with the local population of European countries are analyzed; it considers meaningful stages of adaptation of migrants to a new socio-cultural environment and integration processes, the influence of Muslim immigrant communities on Western European societies, as well as the integration policies pursued by the governments of the EU member states concerning immigrants from the countries of the Middle East and Africa; it reveals the weak points of migration policies, which have caused social and cultural tensions, and actions to overcome the current situation are suggested.

The thesis also examines the influence of modern migration processes on the state of social relations, identification practices of Turkish citizens, it also conceptualizes Islam influences on identification practices, the relationship of modernization processes and cultural globalization with the policy of multiculturalism.

**Keywords:** migration, global migrations, migrants, migration policy, identity, national identity, identification, migration identity, migrant identity, integration, multiculturalism, United Europe, Turkish society.



